

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปของสังคมไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบันสืบเนื่องมาจากการนับถือพระพุทธศาสนาซึ่งมีการนับถือมาอย่างต่อเนื่องยาวนานและยังเป็นศาสนาหลักที่มีคนนับถือมากที่สุดในประเทศ ความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนายังเป็นสิ่งที่มิอยู่ในสังคมไทยมาจนถึงปัจจุบันนี้ พระพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดของประเพณีและวัฒนธรรมและที่แสดงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอารยธรรม แต่การที่ศาสนาในอดีตดำรงอยู่ได้ในสังคมไทยสิ่งที่สะท้อนความมีตัวตนอย่างแท้จริงของศาสนาในสังคมไทยที่นอกจากจะแสดงในรูปแบบของประเพณีวัฒนธรรมแล้วอาคารและสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ตามหลักของพุทธศาสนาที่ปรากฏให้เห็นโดยทั่วไปล้วนแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมั่นและความศรัทธาในพุทธศาสนา สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้ถูกสร้างขึ้นตามหลักความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดว่าการตั้งมั่นของพระพุทธศาสนาในสังคมมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ส่วน ที่ดำรงความเป็นศาสนา คือ (เพิ่มศักดิ์ วรรณจักร์, 2545: 37-38)

1. ศาสนธรรม หมายถึง หลักการและคำสอนในศาสนา
2. ศาสนบุคคล หมายถึง บุคลากรหรือบุคคลที่ทำหน้าที่ในด้านต่าง ๆ ในศาสนา
3. ศาสนพิธี หมายถึง พิธีกรรมและหลักการปฏิบัติในศาสนา
4. ศาสนวัตถุ หมายถึง วัตถุสิ่งก่อสร้างในพระศาสนา เช่น พระวิหาร อุโบสถ

พระเจดีย์และพระพุทธรูป มีความหมายเป็นตัวแทนขององค์พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า และตามหลักในพระศาสนาในข้อที่ 3 และ 4 คือ พิธีกรรมและหลักการปฏิบัติในศาสนา รวมถึงการสร้างศาสนวัตถุ แม้หลายวัฒนธรรมที่ปรากฏซากปรักหักพังของวัดวาอาราม เช่น อาณาจักรอยุธยา หรืออาณาจักรสุโขทัย หรือที่อื่น ๆ สิ่งที่ยังหลงเหลืออยู่คือรูปแบบของศาสนวัตถุ ดังจะเห็นได้จากซากวัดวาอารามที่ปรากฏอยู่โดยทั่วไปในแทบทุกท้องถิ่นของไทยที่แสดงถึงอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละท้องถิ่นและเป็นความภูมิใจของทั้งชาติพันธุ์ที่เป็นเจ้าของผลงานตลอดจนความภูมิใจของชาติไทยอีกด้วย

ผลงานทางพระพุทธศาสนาของประเทศไทยในอดีตที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันที่มีความโดดเด่นมากคืองานปั้นพระพุทธรูป ตามความเชื่อ ความศรัทธาและภูมิปัญญาคนไทยในอดีต ได้รังสรรค์พระพุทธรูปได้อย่างสวยงามยอดเยี่ยม บางองค์เป็นต้นแบบที่แม้ในปัจจุบันก็ยังไม่มีการสร้างขึ้นมาให้เสมอเหมือนได้ เพราะเป็นความศรัทธาและภูมิปัญญาที่ได้ออกมา มีความงดงามมากและยังเป็นที่ล้ำค่าในด้านจิตใจที่มีอานุภาพประมาณค่าได้

นับตั้งแต่สมัยโบราณดินแดนล้านนาเป็นภูมิภาคหนึ่งที่มีการนับถือพระพุทธศาสนา มาอย่างยาวนาน ล้านนามีศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีที่งดงาม มีเอกลักษณ์ โดยเฉพาะงานปั้นพระพุทธรูปล้านนาเป็นสิ่งที่มีความโดดเด่น มีรูปแบบประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ความโดดเด่นในการสร้างพระพุทธรูปของชาวล้านนาเป็นที่ยอมรับในแวดวงวิชาการอย่างกว้างขวางทั้งในและต่างประเทศ การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มีอยู่คู่กับอาณาจักรล้านนา วัตถุประสงค์ในการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่สำคัญนอกเหนือจากการดำรงพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาหลักแล้ว พระพุทธรูปขนาดใหญ่ยังสะท้อนความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ในอดีตมีความพยายามที่จะสร้างองค์พระให้มีขนาดใหญ่ที่สุด ส่วนหนึ่งเป็นไปตามความเชื่อในเรื่องอานิสงส์ของการสร้าง (พระครูอดุลสีกิต, 2553: 14-18) ระบุว่าในคัมภีร์การสร้างพระพุทธรูปของบ้านป่าบงศิรินจาว อำเภอมะจัน จังหวัดเชียงราย กล่าวถึงอานิสงส์ในการสร้างพระพุทธรูปของล้านนาว่า พระพุทธรูปที่สร้างด้วยการก่ออิฐถือปูน จะส่งผลให้ผู้สร้างได้เสวยความสุขทั้งเมืองมนุษย์และเมืองฟ้า มีอานิสงส์ยาวนานถึง 32 กัลป์ และขนาดความใหญ่โตขององค์พระย่อมแสดงถึงบุญบารมีของผู้ที่สามารถสร้างสรรค์ขึ้นมาได้ พระพุทธรูปขนาดใหญ่หลายองค์ถูกสร้างขึ้นมาโดยพระมหากษัตริย์ที่มีพระราชอำนาจมาก โดยมีความเชื่อว่าพระพุทธรูปขนาดใหญ่จะทำให้เกิดความมั่นคงในพระราชอาณาจักรและเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนในสังคม ตลอดจนยังแสดงถึงความเจริญและทรงภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นเจ้าของ แสดงถึงความยิ่งใหญ่ของชาติ รวมทั้งเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญในวิทยาการความรู้ให้สังคมอื่น ๆ ได้รับรู้ อีกทั้งเป็นเครื่องมือของชนชั้นปกครองในการป้องกันฐานอำนาจและความชอบธรรมในการดำรงอยู่ในอำนาจของตนเองจากกลุ่มชนในชาติพันธุ์เดียวกันและจากกลุ่มชนอื่น ๆ ที่ต้องการรุกราน

ในอาณาจักรล้านนามีการสร้างพระประธานไว้ภายในโบสถ์ วิหารหรือกลางแจ้งอย่างใหญ่โต เพราะมีความเชื่อในทางศาสนาว่าจะทำให้ได้อานิสงส์ในการสร้างมาก จึงมีความพยายามที่จะสร้างให้มีความยิ่งใหญ่และมีรูปแบบที่อลังการ (ประวิตร ตันตลานุกุล, 2553) กล่าวถึงตำนานการสร้างพระเจ้าตนหลวงทุ่งเอี้ยง วัดศรีโคมคำ อำเภอมะจัน จังหวัดพะเยา เป็นพระประธานที่องค์ใหญ่ที่สุดในเมืองพะเยาและของล้านนาไทย มีหน้าตักกว้าง 28 ศอก (14 เมตร)

สูง 32 สอก (16 เมตร) นับเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่และเป็นโบราณวัตถุที่เก่าแก่สร้างมานานกว่า 500 ปี มีตำนานการสร้างที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าเมื่อทรงตรัสรู้แล้ว ได้เสด็จมาเผยแผ่พระธรรมในเขตพื้นที่นี้ และทรงมีพุทธทำนายว่าต่อไปสถานที่แห่งนี้จะเป็นที่ตั้งมั่นของพระพุทธศาสนาในอนาคต แล้วทรงมอบเส้นเกศาให้กับนายช่างทองที่มาฟังธรรมกับพระองค์ นายช่างทองนำพระเกศามาบรรจุในภาชนะซ้อนกันถึง 7 ชั้น แล้วนำไปประดิษฐานไว้ในถ้ำใต้จอมดินลึกถึง 70 วา พระอินทร์ได้จุดประทีปบูชาไว้ตลอดกาลนาน และในสถานที่เดียวกันนี้ยังมีสระชื่อว่าหนองเอี้ยงอยู่ซึ่งเป็นที่อาศัยของพญานาคตนหนึ่ง ซึ่งในที่สุดแล้วพระพุทธองค์ก็ทรงปราบพญานาคนี้ให้เป็นผู้ที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และทรงรับสั่งให้พญานาคนี้สร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ให้มีขนาดเท่าพระพุทธเจ้าในอดีตคือพระกกุสันธะสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่มีขนาดพระวรกายสูง 32 สอก ในอนาคตกาลหลังจากพระองค์ปรินิพพานแล้วนานได้ 2,030 ปี พญานาคได้นำทองคำมาให้สองตายายที่อาศัยอยู่ที่สระแห่งนี้เป็นทุนทรัพย์ในการสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ซึ่งใช้เวลานานถึง 33 ปี จึงแล้วเสร็จ เป็นปูชนียวัตถุที่เคารพของพุทธศาสนิกชนในเขตเมืองพะเยาและล้านนามาตั้งแต่อดีตและต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้

ส่วนคติความเชื่อเรื่องพิธีกรรมเพื่อให้องค์พระพุทธรูปมีความสำคัญ ยิ่งใหญ่ และมีความศักดิ์สิทธิ์อย่างมาก จะต้องมีการประกอบพิธีกรรมกำกับและควบคู่กับการก่อสร้างซึ่งจะต้องทำอย่างยิ่งใหญ่ทั้งในอดีตและปัจจุบันไม่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในสมัยโบราณถือว่าวัตถุสิ่งปลูกสร้างและพิธีกรรมเป็นของควบคู่และเกี่ยวเนื่องกัน พิธีกรรมในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่แบบล้านนา จึงมีความสำคัญทำให้การสร้างพระพุทธรูปของล้านนามีความเป็นมงคลศักดิ์สิทธิ์สูงสุด และเป็นของคู่บ้านคู่เมือง เป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนในสังคม

สิ่งที่น่าสังเกตเกี่ยวกับพิธีกรรมในการสร้างพระพุทธรูปของล้านนาเช่นพระพุทธรูปพระแก้วมรกตนั้น เป็นที่ทราบกันในวงวิชาการว่าเป็นพระพุทธรูปที่สร้างด้วยพิธีกรรมและการสร้างแบบพุทธศิลป์ของล้านนา (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2554: 34) ระบุว่าในพงสาวดารเหนือกล่าวว่าในปี พ.ศ.1500 พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก (พระมหาธรรมราชาลิไท) หลังจากได้ทรงสร้างวัดพระศรีรัตนมหาธาตุแล้ว พระองค์ได้รับสั่งให้ช่างจากเมืองศรีสัชนาลัย สวรรคโลก เชียงแสน และหริภุญชัย ช่วยกันหล่อพระพุทธรูป 3 องค์ คือ พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ และพระศรีศาสดา ซึ่งจะเห็นได้ว่าแม้แต่พระพุทธชินราชที่ได้รับยกย่องว่าเป็นพระพุทธรูปที่สวยงามที่สุดในประเทศไทย ก็เป็นงานพุทธศิลป์แบบล้านนาซึ่งมีอิทธิพลในการสร้างเช่นกัน จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมในการสร้างพระพุทธรูปของล้านนามีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นมงคลเป็นอย่างมาก อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธรูปที่สำคัญของแผ่นดินเป็นการสร้างขึ้นตามพิธีกรรมและการสร้างของล้านนา

พิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ นั้น ส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและเอกสารตำรา และมักจารึกเป็นอักขระท้องถิ่นมุขปาฐะหรือวรรณคดีท้องถิ่น โดยมีขั้นตอนหลักการปฏิบัติตามพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด และมีพิธีกรรมประกอบในทุกขั้นตอนของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ นับตั้งแต่การกำหนดวันเวลา ฤกษ์ยามที่จะเริ่มก่อสร้าง สถานที่ วัสดุที่จะนำมาก่อสร้าง รวมถึงมีข้อห้ามและข้อปฏิบัติของผู้กระทำพิธีและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อให้พิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ มีความถูกต้องและเป็นมงคลและมีความศักดิ์สิทธิ์อย่างสูงสุด

พิธีกรรมที่ประกอบการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ให้มีความยิ่งใหญ่และเป็นที่ยอมรับของทุกกลุ่มชนในสังคม การประกอบพิธีจะต้องกระทำทั้งตามหลักความเชื่อของศาสนาพุทธ พราหมณ์ และผีในแต่ละส่วนของการทำพิธี เพื่อให้มีความครอบคลุมในทุกความเชื่อของคนในสังคม และเป็นที่ยอมรับในวงกว้างของกลุ่มชนต่าง ๆ

ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาจะควบคุมคุณธรรมและขัดเกลาคนในสังคม เพื่อให้เกิดความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม (บุญลือ วันทายนต์, 2547: 137-138) โดยมนุษย์นำหลักการทางศาสนามาใช้กับสังคมในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1.1 เป็นหลักในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม โดยการยึดคำสอนทางศาสนาเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิต อันถือเป็นเป้าหมายและจุดประสงค์ประการหนึ่งของศาสนา

1.2 ช่วยกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม เพื่อให้มนุษย์ซึ่งเป็นสมาชิกในสังคมและอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก มีแนวพฤติกรรมและการปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน ซึ่งคำสอนนี้จะย้ำเรื่องคำสอนที่เป็นข้อปฏิบัติและข้อห้ามอย่างใดอย่างหนึ่ง อันอาจก่อให้เกิดความเสียหาย ทั้งแก่ตนเองและสังคมโดยรวมได้ แต่ในขณะเดียวกันก็มีคำสอนให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่จะอำนวยประโยชน์แก่ตนและสังคม การนำศาสนามาใช้ในลักษณะนี้เป็นการช่วยควบคุมพฤติกรรมในสังคมและเป็นสัญลักษณ์ให้เป็นที่รับรู้แก่สังคมกลุ่มอื่นด้วย

1.3 เป็นตัวเร้าและจูงใจให้มนุษย์ยินดีปฏิบัติตาม โดยอาศัยหลักคำสอนหรือหลักศาสนาเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดความตื่นตัว เต็มใจและยินดีปฏิบัติตาม เช่น คำสอนที่ใช้ในการปลุกใจเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง

1.4 เป็นเกณฑ์ชี้ขาดในเรื่องพฤติกรรม เป็นการยอมรับศาสนาในรูปของวิถีประชา คือการยอมรับพฤติกรรมที่คนส่วนมากยอมรับกัน ซึ่งมักปรากฏในรูปของปทัสถานทางสังคม โดยปฏิบัติตามพฤติกรรมที่สังคมกำหนด และยึดในจารีต อันถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของศาสนา

1.5 การยอมรับค่านิยมทางศาสนา คือการยอมรับผลการปฏิบัติตาม และการฝ่าฝืนหลักการทางศาสนา ซึ่งจะเห็นได้ในรูปของ

1.5.1 รางวัล อันเป็นเครื่องปลื้มใจ เพื่อให้บำเพ็ญคุณงามความดี และยอมรับผลแห่งการกระทำนั้น

1.5.2 โทษ อันเกิดจากการทำความชั่วหรือการฝ่าฝืนบัญญัติทางสังคม เช่น การกลัวผลของบาป คือความชั่ว และยอมรับความประทับใจอันนั้น

1.6 ช่วยอภิบาลอารมณ์เมื่อถูกภัยคุกคาม การยอมรับในรูปนี้จะเห็นได้อย่างหนึ่งก็คือ การที่ยอมรับนับถือในรูปของการยึดมั่นต่อศาสนาเมื่อมีภัยคุกคาม เช่น การนึกถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์เมื่อภัยมาถึงตัว

1.7 เป็นตัวประสานความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาวะเหนือธรรมชาติ เราต้องทำความเข้าใจอย่างหนึ่งว่า ในศาสนาประเภทเทวนิยมนี้จะยกความสำคัญให้แก่สภาวะเหนือธรรมชาติที่ปรากฏออกมาตามความเชื่อในรูปแบบต่าง ๆ ที่มนุษย์ยอมรับว่าศักดิ์สิทธิ์ การยอมรับเช่นนี้ถือว่ามนุษย์ยอมรับสภาวะเหนือธรรมชาติ

1.8 ควบคุมจิตใจมนุษย์ให้เกิดมโนสำนึกนั้นคือมนุษย์ยอมรับคำสอนทางศาสนา ยินดีปฏิบัติตามหลักศาสนาจนเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งและซาบซึ้งในคำสอนนั้น การยอมรับในรูปนี้เป็นการยอมรับจนเกิดมโนสำนึก

โดยที่สังคมในอดีตเป็นสังคมแบบเกษตรกรรม การประกอบอาชีพล้วนต้องพึ่งพาธรรมชาติ ดังนั้นฤดูกาลต่าง ๆ ในรอบปีจึงมีบทบาทสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมและช่วงเวลาที่เหมาะสมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม รวมถึงการกำหนดช่วงเวลาที่เหมาะสมในการประกอบพิธีกรรมในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาอีกด้วย เนื่องจากการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่จำเป็นต้องอาศัยแรงงานเป็นจำนวนมากทุกขั้นตอน ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปของล้านนาจึงกำหนดขึ้นในช่วงเวลาที่สมาชิกของคนในสังคมว่างเว้นจากกิจกรรมทางเกษตรกรรม หรือหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว ถึงแม้ว่าการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่จะเกิดจากพระมหากษัตริย์เป็นผู้สร้างเองก็ตาม แต่เนื่องจากในสมัยโบราณจำนวนคนมีน้อยการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกในสังคมจึงต้องคำนึงถึงตามประโยชน์ที่จำเป็นก่อนและตามลำดับความสำคัญ อีกทั้งเพื่อเป็นหลักประกันว่าการก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่จะสำเร็จด้วยดีเพราะต้องใช้คนจำนวนมาก ดังนั้นถ้ามีแรงงานไม่พอเพียงย่อมไม่สามารถสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ย่อมไม่เป็นผลดีต่อความเชื่อขวัญกำลังใจของผู้สร้างและสมาชิกของคนในสังคม รวมทั้งความเชื่อในเรื่องของศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมที่ประกอบขึ้น เพราะหัวใจสำคัญของพิธีกรรมคือการประกอบพิธีกรรมจะเป็นเครื่องรับรองว่าการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่จะสำเร็จไปได้ด้วยดี เพราะกรรมพิธีต่าง ๆ นั้นเปรียบเสมือนการของอนุญาตต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือเทวดา ฟ้าดิน เพื่อให้มาร่วมอนุโมทนา

หรือคลับดาลให้การสร้างนั้นประสบผลสำเร็จโดยเร็ว แต่อย่างไรก็ตามการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาจะต้องคำนึงถึงเหตุและปัจจัยหลักตามสภาพการณ์ของสังคมในยุคนั้น ๆ เป็นหลัก การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่นั้นต้องพึงสิ่งที่ป็นรูปธรรมมากกว่าสิ่งที่เป็นนามธรรมแต่เพียงอย่างเดียวเพื่อเป็นหลักประกันในความสำเร็จของการสร้าง

ในสมัยโบราณการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนามีข้อจำกัดในด้านวัสดุและองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมและวิศวกรรม จึงไม่สามารถที่จะสร้างพระพุทธรูปให้ใหญ่โตได้ตามที่ต้องการ ซึ่งพระพุทธรูปบางรูปแบบ เช่น พระพุทธรูปยืนแบบลอยองค์ที่มีขนาดใหญ่จะไม่สามารถสร้างขึ้นมาได้เลย ถึงแม้มีความพยายามในการสร้างให้ได้ก็ต้องมีองค์ประกอบอื่น ๆ มาช่วยในการก่อสร้าง เช่น สร้างพืงกำแพงหรือสร้างอาคารไว้รอบด้าน เปิดเฉพาะด้านหน้าทำให้รูปแบบที่ต้องการนำเสนอไม่สามารถแสดงออกมาได้อย่างแท้จริง ทำให้มีความด้อยค่าในบางด้าน ตลอดจนวัสดุและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่นำมาใช้สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่นั้น เช่น การใช้ปูนดำเพื่อการก่ออิฐถือปูน หรือแม้กระทั่งปูนดำที่นำมาใช้เป็นส่วนของการปั้นผิวพระพุทธรูปเองก็ตาม ล้วนแต่ต้องผลิตขึ้นมาด้วยกำลังแรงงานคนทั้งหมด อีกทั้งยังใช้เวลายาวนานในการทำเช่นปูนดำ ในอดีตต้องใช้เวลาในการกองปูนขาวไม่ต่ำกว่า 1 เดือน หลังจากนั้นต้องนำมาผสมกับส่วนผสมอื่น ๆ และใช้แรงงานคนในการดำ เพื่อให้ส่วนผสมเข้ากันจนสามารถนำมาใช้งานได้ ซึ่งต้องใช้เวลาและแรงงานเป็นอย่างมาก ตลอดจนยังไม่มีความแน่นอนในเรื่องการใช้ส่วนผสมต่าง ๆ ทำให้คุณภาพของวัสดุที่นำมาใช้ไม่สามารถควบคุมคุณสมบัติให้คงที่ได้ การขาดองค์ความรู้ทางด้านวิศวกรรมและสถาปัตยกรรม เช่น ไม่มีความรู้เรื่องการใช้โครงสร้างเหล็กเพื่อเสริมความแข็งแรง เพราะพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ต้องคำนึงถึงความแข็งแรงและการรับน้ำหนักของส่วนต่าง ๆ ขององค์พระเป็นสำคัญ การขาดเครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นจักรกลทำให้ขั้นตอนการก่อสร้างต้องทำกันเป็นขั้นเป็นตอนและใช้เวลายาวนาน

ต่อมาสังคมมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิชาการและเทคโนโลยีตลอดจนมีวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาและก่อสร้างทำให้สามารถสร้างและหรือก้ำพั้นข้อจำกัดในด้านรูปแบบและวิธีการก่อสร้าง วัสดุที่นำมาก่อสร้างที่สำคัญคือปูน ปัจจุบันสามารถใช้ปูนซีเมนต์ซึ่งเป็นวัสดุสำเร็จรูปมีคุณภาพที่แน่นอน และมีหลากหลายชนิดเพื่อใช้ในการก่อสร้างส่วนต่าง ๆ ขององค์พระ เช่น การใช้ปูนในส่วนที่เป็นโครงสร้างและการใช้ปูนในส่วนที่เป็นปูนปั้นที่ใช้ทำผิวองค์พระ ซึ่งมีคุณสมบัติที่แตกต่างกันตามลักษณะใช้งานและมีจำหน่ายทั่วไป ไม่ต้องใช้เวลานานในเดือนในการผลิตด้วยแรงงานคนในอดีต อีกทั้งการใช้ความรู้ทางวิศวกรรมและสถาปัตยกรรมมาประกอบคือการใช้การเสริมความแข็งแรงของโครงสร้างด้วยเหล็กเส้น จึงทำให้มีคุณสมบัติที่สามารถรับแรงได้ดีกว่าการสร้างในอดีตเป็นอย่างมาก

ปัจจุบันสภาพสังคมของประเทศไทยและล้านนาเองมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก จากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมแบบอุตสาหกรรม ความเจริญทางด้านเทคโนโลยีต่าง ๆ ทำให้มีการพึ่งพาธรรมชาติน้อยลง พฤติกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ ของคนในสังคมก็มีการเปลี่ยนไปตามสภาพของสังคม และความก้าวหน้าใน ส่วนพิธีกรรมและความเชื่อเองก็มีการเปลี่ยนไปให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ของสังคม เช่น ในอดีตการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่อาจต้องใช้เวลาในการเตรียมการมาก ดังนั้น ช่วงเวลาที่กำหนดในการประกอบพิธีกรรมต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านเวลาเป็นหลัก แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปมนุษย์สามารถพึ่งพาเทคโนโลยีมากขึ้น และด้วยศักยภาพของการใช้เครื่องจักรกลหรือพัฒนาการต่าง ๆ ของวัสดุที่นำมาใช้ก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นก็ตาม ทำให้เกิดความรวดเร็วมากกว่าและยังมีความมั่นใจมากกว่า ตลอดจนเมื่อจำนวนคนและฤดูกาล ไม่ได้เป็นปัจจัยหลักในการเป็นตัวกำหนดที่สำคัญสำหรับก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่เหมือนในอดีตอีกต่อไปแล้ว ทำให้การประกอบพิธีกรรมอาจล่าช้ากว่าที่เคยกำหนดไว้ในอดีต หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเมื่อพึ่งพาเทคโนโลยีแล้วการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ นั้นมีหลักประกันเรื่องความเร็วและความสำเร็จได้อย่างแน่นอนมากกว่าในอดีต ทำให้สามารถกำหนดการก่อสร้างได้ตามความต้องการ แต่การประกอบพิธีกรรมก็ยังจำเป็นต้องอยู่เพื่อให้กระบวนการของการสร้างมีความสมบูรณ์และถูกต้อง เพียงแต่ถูกปรับเปลี่ยนไปให้สอดคล้องกับสภาพและปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม

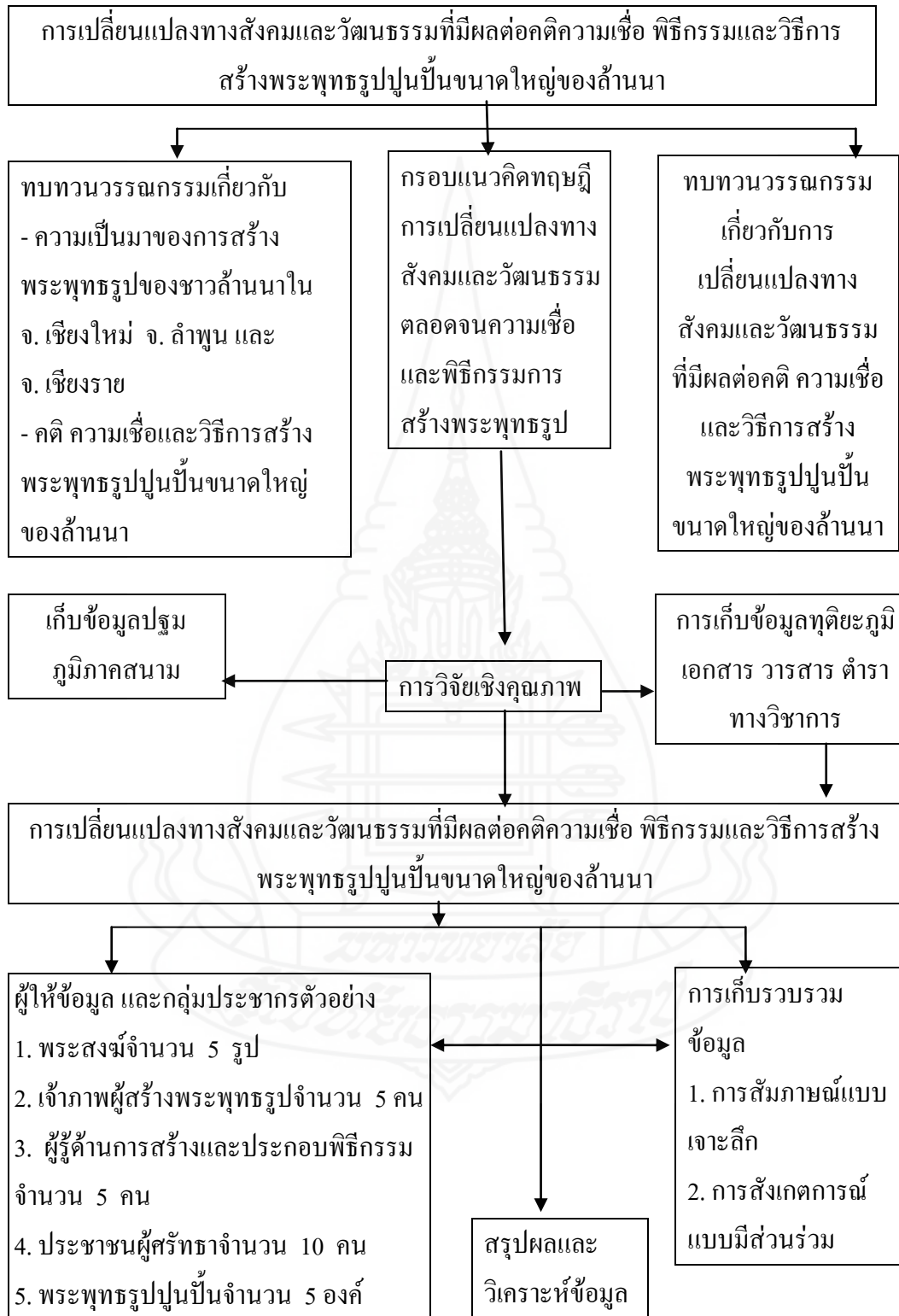
โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมและวัฒนธรรมล้านนามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเมื่อเทียบกับในอดีต สืบเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ ทำให้บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อความเชื่อของคนในสังคมเปลี่ยนไป แต่ความเชื่อและความศรัทธาในหลักธรรมและคำสอนของพระพุทธศาสนายังคงมีอยู่ ทำให้มีการสร้างงานหรือประดิษฐ์กรรมทางวัฒนธรรม เช่น การสร้างพระพุทธรูปปฏิมาของล้านนามีอัตลักษณ์และความงามตามหลักสุนทรียศาสตร์ยังปรากฏให้เห็นได้ทั่วไป และด้วยความก้าวหน้าทางด้านเทคนิคและวิทยาการ การก่อสร้าง ทำให้การสร้างพระพุทธรูปปฏิมาของล้านนาได้รับอิทธิพลและผลกระทบทั้งทางความเชื่อ พิธีกรรมและกรรมวิธีการสร้าง ซึ่งมีบทบัญญัติหลายอย่างในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาที่เป็นผลหรือเป็นเหตุปัจจัยที่มาจากสภาพของสังคมตามพื้นฐานสังคมแบบเกษตรกรรม แต่ไม่มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ที่มีรูปแบบและความซับซ้อนมากขึ้น ตลอดจนมีเหตุปัจจัยทั้งภายนอกและภายในที่ส่งผลกระทบอย่างมากต่อข้อกำหนดต่าง ๆ ที่เคยกำหนดขึ้นในสังคมสมัยโบราณ

จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้นทำให้ผู้ศึกษาสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา คติความเชื่อและพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา กรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาทั้งในอดีตและปัจจุบัน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อความเชื่อ พิธีกรรม และการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา และต้องการที่จะอธิบายประติสักรรมของชาวล้านนาที่สร้างขึ้นอันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อความเชื่อ พิธีกรรม และการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา ตลอดจนการศึกษาเปรียบเทียบผลงานการสร้างในอดีตและปัจจุบัน เพื่อไม่ให้องค์ความรู้ภูมิปัญญาในการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาสูญหายไป และสามารถพัฒนา อนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาดังกล่าวต่อไปได้

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- 2.2 เพื่อศึกษาคติ ความเชื่อและพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- 2.3 เพื่อศึกษากรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาทั้งในอดีตและปัจจุบัน
- 2.4 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อรูปแบบ พิธีกรรมและวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

4. ขอบเขตของการวิจัย

4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา เพื่อศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา คติ ความเชื่อและพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา วิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา ทั้งในอดีตและปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อรูปแบบ พิธีกรรมและวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา

4.2 ขอบเขตด้านประชากร เป็นการศึกษากลุ่มเป้าหมาย 25 คน ได้แก่ เจ้าภาพในการสร้าง 5 คน พระสงฆ์ 5 รูป ผู้รู้ด้านการสร้างและประกอบพิธีกรรม 5 คน และประชาชนผู้ศรัทธา 10 คน รวมทั้งสิ้น 25 คน

4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ มีขอบเขตการศึกษาการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ดังนี้

4.3.1 พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ในด้านพุทธศิลป์แบบล้านนาในอดีต จำนวน 2 องค์

- 1) พระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
- 2) พระประธานวัดพระเจ้าตาเจียว ตำบลบ้านเรือน อำเภอป่าซาง จังหวัด

ลำพูน

4.3.2 พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ที่สร้างแบบพุทธศิลป์แบบล้านนาในปัจจุบัน จำนวน 3 องค์

- 1) พระพุทธรูปปูนปั้นพระประธานสำนักสงฆ์วัดคอยทุ่งปล่อง ตำบลหางาว อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย
- 2) พระพุทธรูปปูนปั้นพระประธานวัดสำนักสงฆ์พระธาตุสร้อยทอง ตำบลคอยลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
- 3) พระพุทธรูปปูนปั้นพระประธานวัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

4.4 ขอบเขตด้านเวลา ใช้ระยะเวลาในการศึกษา 1 ปี นับตั้งแต่เดือนสิงหาคมปี 2554 ถึงเดือนสิงหาคม ปี 2555

5. ข้อตกลงเบื้องต้น

เป็นการศึกษาเฉพาะกลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาหรือที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ในด้านพิธีกรรมการสร้าง วิธีการสร้าง ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน อำเภอเมืองและอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

6.1 คติความเชื่อ หมายถึง ความเป็นไปแบบอย่างวิธีแนวทางการรู้สึกรู้คิด สืบทอดกันมา อันมีผลต่อพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลหรือกลุ่มชนที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ สิ่งที่เป็นข้อกำหนดหรือข้อบัญญัติที่กำหนดในทางศาสนาและปลูกฝังเป็นแนวทางการคิดและความเข้าใจที่เป็นพื้นฐานของการกระทำและผลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นของคนในสังคม รวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์ยอมรับนับถือ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น

6.2 ล้านนา หมายถึง ดินแดนที่เป็นเขต 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ในปัจจุบัน ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน

6.3 ปูนปั้น หมายถึง ปูนที่ผลิตขึ้นจากการนำปูนขาวมาผสมกับน้ำอ้อย ทรายละเอียด เพื่อนำมาใช้ในการก่อสร้างและปั้นพระพุทธรูปหรือการปั้นลวดลายประดับศาสนสถาน ปูนปั้นในสมัยปัจจุบัน หมายถึง ปูนซีเมนต์ที่ผลิตขึ้นมาด้วยกรรมวิธีสมัยใหม่ ซึ่งมีจำหน่ายโดยทั่วไป สามารถนำมาสร้างอาคารและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ และสามารถนำมาผสมกับทรายและน้ำยาซีเมนต์ เพื่อใช้ในการปั้นพระพุทธรูปในปัจจุบัน

6.4 การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ล้านนา หมายถึง พระพุทธรูปที่สร้างด้วยการปั้นปูนมีขนาดใหญ่ มีขนาดหน้าตักอย่างน้อย 5 เมตรขึ้นไป หรือเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่สร้างขึ้นเป็นหลักบ้านหลักเมืองหรือพระพุทธรูปสำคัญของชุมชนนั้น

6.5 พิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา หมายถึง พิธีกรรมที่กำหนดไว้เพื่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของพื้นที่เขตล้านนา

6.6 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง กระบวนการหรือรูปแบบทางสังคม เช่น ขนบประเพณี ระบบครอบครัว หรือการปกครองเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าด้านใดก็ตาม ทั้งนี้ อาจทำให้สังคมก้าวหน้าหรือถดถอย โดยเป็นไปอย่างชั่วคราวหรือถาวรก็ได้

6.7 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและพฤติกรรม ที่บุคคลในสังคมได้เคยประพฤติปฏิบัติมาก่อน ไปสู่แบบแผนใหม่ที่ไม่เคยชินมาก่อน

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 ได้ทราบประวัติความเป็นมา คติความเชื่อพิธีกรรม ในการสร้างพระพุทธรูป ปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา

7.2 มีขั้นตอนกรรมวิธีในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา

7.3 ทราบถึงวิวัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ที่ส่งผลต่อ คติความเชื่อ พิธีกรรม และวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา

7.4 มีแนวทางในการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของการสร้าง พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา

7.5 เป็นฐานข้อมูลเพื่อผู้สนใจค้นคว้าและทำงานวิจัยด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป

